

Міністерство освіти і науки України
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут управління та адміністрування
Факультет життєдіяльності, природокористування і туризму

Кафедра туризму

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до виконання практичних робіт
та завдань для індивідуальної і самостійної роботи
з дисципліни

“Історичне краєзнавство”

для студентів спеціальності 6.140103 “Туризм”
денної форми навчання

Укладач: Алешугіна Н.О., к.е.н., доц.;

Чернігів 2016

Методичні вказівки до практичних та семінарських занять та завдання для індивідуальної і самостійної роботи з дисципліни “Історичне краєзнавство” для студентів спеціальності 6.140103 “Туризм” денної форми навчання / Укл.: Алешугіна Н.О. – Чернігів: ЧНТУ, 2016. – 21 с.

Розробник: к.е.н., доц. Алешугіна Н.О.

Рецензент:

Барановський М.О., зав. кафедрою географії Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя

Затверджено на засіданні кафедри туризму протокол № 1 від 27 серпня 2016 року

ВСТУП

Методичні вказівки до виконання практичних робіт та завдань для індивідуальної і самостійної роботи з дисципліни “Історичне краєзнавство” розроблено відповідно до навчальних планів спеціальності та програми навчальної дисципліни.

Головною **метою** викладання дисципліни є отримання майбутніми фахівцями сфери туризму професійних знань у сфері теорії і методології історичного краєзнавства історичної регіоналістики.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни “Історичне краєзнавство” є:

- сприяння культурно-історичній самоідентифікації студентської молоді;
- виховання культури міжрегіонального спілкування та міжетнічної толерантності;
- сприяння формуванню активної особистості, здатної практично реалізувати набуті знання, зберігати історико-культурну спадщину та довкілля регіону;
- підготовка фахівців до професійної діяльності у сфері туризму.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- теоретичні основи історичного краєзнавства;
- історію краєзнавчого руху в Україні;
- основи краєзнавчого джерелознавства;
- методики регіональних досліджень та методи їх використання в історичному краєзнавстві;
- історію рідного краю.

Студенти повинні **вміти**:

- використовувати набуті знання в процесі розробки туристичних та екскурсійних маршрутів;
- застосовувати методи краєзнавчих досліджень на практиці.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

	ТЕМИ	Кількість годин для денної/заочної форм навчання			
		ВСЬОГО	у тому числі		
			ЛЕКЦІЇ	ПРАКТИЧ-НІ (СЕМІНАРСЬКІ)	СРС
Змістовний модуль 1 Теоретичні основи історичного краєзнавства					
1	Історичне краєзнавство як галузь знань та напрям історичних досліджень	15/1 2	2/1	2/-	11/11
2	Історія краєзнавчого руху в Україні	15/1 3	2/1	2/-	11/12
3	Характеристика джерел краєзнавчих досліджень	15/1 3	2/1	2/-	11/12
4	Основні напрями історико-краєзнавчих досліджень	15/1 2	2/1	2/-	11/11
ВСЬОГО ПО МОДУЛЮ 1		60/5 0	8/4	8/-	44/46
Змістовний модуль 2 Історія рідного краю					
5	Історія Чернігова	30/2 4	6/2	4/-	22/22
6	Краєзнавчий опис міст та сіл Чернігівської області	30/2 6	2/2	4/2	22/22
ВСЬОГО ПО МОДУЛЮ 2		60/5 0	8/4	8/2	44/44
ВСЬОГО		120/ 100	16/ 8	16/2	88/90

ПРАКТИЧНІ ТА СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовний модуль 1 Теоретичні основи історичного краєзнавства

Заняття 1

Тема. Історичне краєзнавство як галузь знань та напрям історичних досліджень

Питання для обговорення:

1. Об'єкт і предмет історичного краєзнавства.
2. Історичне краєзнавство в системі національного краєзнавства.
3. Відмінність історико-краєзнавчих досліджень від загальноісторичних.
4. Зв'язок історичного краєзнавства зі спеціальними історичними дисциплінами.
5. Методи історичного краєзнавства: літературний, географічний, статистичний, візуальний, картографічний, анкетний, польових досліджень, описовий, експедиційний, моделювання, математичні, економічні.
6. Основні джерела історичного краєзнавства.
7. Види краєзнавчих досліджень залежно від масштабу, їх характеристика.
8. Основні етапи краєзнавчої роботи.

Завдання:

Продумати та записати приклади впливу природних об'єктів, явищ та процесів на історичну долю конкретних територій.

Підготувати інформацію про географію та історію РЛП "Ялівщина", основні рослини, які можна там зустріти, відвідати РЛП, провести екскурсію по об'єктам.

Теми міні-екскурсій:

1. Природні особливості РЛП "Ялівщина"
2. Історія РЛП "Ялівщина"
3. Фонова флора Ялівщини: сосна, береза, липа, акація.
4. Рослини-екзоти Ялівщини: бархат амурський, туя, катальпа, гледичія

Рекомендована література:

[1, 3 – основна; 3, 6, 7, 11, 16 – додаткова, інформаційні ресурси]

Заняття 2

Тема. Історія краєзнавчого руху в Україні

Питання для обговорення:

1. Стихійно-описовий етап розвитку історичного краєзнавства.
2. Народне краєзнавство.
3. Найдавніші краєзнавчі дослідження України Геродотом, Страбоном, Птолемеєм.
4. Значення літописів у історичному краєзнавстві.
5. Україна у творах європейських мандрівників: З.Герберштейна, Б.Ан'єзе, Г.де Боплана.
6. Краєзнавство у братських школах.
7. Зародження історичного краєзнавства.
8. Державна підтримка краєзнавчих досліджень у XVIII-XIX ст.
9. Краєзнавчі спілки та товариства XIX ст.: Кирило-Мефодіївське товариство, Одеське товариство історії та старовини, Тимчасовий комітет для дослідження старожитностей.
10. Становлення наукового історичного краєзнавства у XX ст..
11. Краєзнавча робота Всеукраїнської академії наук.
12. Розвиток краєзнавства у довоєнні, воєнні та повоєнні часи.
13. Основні краєзнавчі роботи періоду становлення історичного краєзнавства.
14. Розвиток наукового історичного краєзнавства в незалежній Україні.
15. Праці з історичного краєзнавства Чернігова та Чернігівщини.

Завдання:

Підготувати реферат та виступ на одну із заданих тем:

1. Україна у творах європейців: З.Герберштейна, Б.Ан'єзе, Г.де Боплана
2. Праця А.Шафонського "Черниговского наместничества топографическое описание".
3. Внесок М.Ханенка, Я.Марковича, Г.Кониського, М.Лисенка, М.Старицького у розвиток історичного краєзнавства.
4. Краєзнавчі студії В.Антоновича та його учнів: Д.Багалія, І.Каманіна, К.Мельник-Антонович, М.Дашкевича, М.Молчановського, А.Синявського.
5. Внесок Д.Яворницького та М.Слабченка у розвиток історичного краєзнавства.
6. Краєзнавчі студії М.Грушевського та його учнів.
7. Краєзнавчі періодичні видання XIX ст.
8. Краєзнавча робота учасників Кирило-Мефодіївського товариства: Т.Шевченка, М.Костомарова, В.Білозерського, М.Гулака, П.Куліша.
9. Краєзнавчі громадські організації XIX поч..XX ст.

Теми для дискусій:

1. Державна підтримка та державне обмеження краєзнавчої діяльності в історії краєзнавчого руху в Україні
2. Доцільність запровадження краєзнавства в навчальний процес

Рекомендована література:

[1, 2, 3 – основна; 1, 8, 15, 18 - додаткова]

Заняття 3**Тема. Характеристика джерел краєзнавчих досліджень****Питання для обговорення:**

1. Археологічні джерела в історичному краєзнавстві.
2. Методи археологічних досліджень: польові дослідження культурного шару, методи встановлення хронології: типологічний, стратиграфічний, спорово-пилкового аналізу, фтору, термолюмінесцентний метод, радіо вуглецевий метод, дендрохронологічний метод, археомагнітний метод, калій-аргоновий метод.
3. Етнографічні джерела історичного краєзнавства.
4. Методи збирання і обробки етнографічних матеріалів: стаціонарний та експедиційний.
5. Архітектурні джерела історичного краєзнавства.
6. Мистецькі твори як джерела краєзнавчої інформації: живопис та графіка, скульптура, ткацький промисел та вишивки, кераміка.
7. Усні та писемні джерела історичного краєзнавства
8. Ономастика в краєзнавстві.
9. Усна народна творчість.

Завдання:

Підготувати реферат та виступ на одну із заданих тем:

1. З історії археологічних досліджень України.
2. Найважливіші археологічні знахідки на території Чернігівської області.
3. Народна архітектура на Чернігівщині.
4. Особливості національного одягу на Чернігівщині.
5. Ткацький промисел та вишивки на Чернігівщині
6. Народні ремесла на Чернігівщині
7. Історія української професійної архітектури
8. Архітектурні стилі, розповсюджені на Чернігівщині

9. Особливості регіональної кухні Чернігово-Сіверщини
10. Легенди Чернігова
11. Походження назв населених пунктів Чернігово-Сіверщини

Теми для дискусії:

Достовірність зразків усної народної творчості як джерела історичного краєзнавства
Доцільність використання місцевих легенд в роботі екскурсовода.

Рекомендована література:

[1-3- основна, 1,2, 14, 20 - додаткова]

Заняття 4

Тема. Основні напрями історико-краєзнавчих досліджень

Питання для обговорення:

1. Історія поселень, міграцій.
2. Історична демографія.
3. Соціальна історія краю.
4. Типи соціальної поведінки в різних регіонах України.
5. Передумови виникнення та діяльність місцевих наукових установ, культурних, економічних, політичних осередків.
6. Місцеві еліти, їх вплив на життя громади.
7. Місто як етноісторична, соціально-економічна, архітектурна цілісність, носій певної історичної пам'яті та соціонормативної культури.
8. Церква як осередок громадсько-політичного, духовного та культурного життя населення краю. Міжконфесійні відносини.
9. Монастирі та їх роль в культурному та духовному житті регіону.
10. Географічні назви, їх походження та розвиток, відображення у них історії краю, його населення.
11. Краєзнавчий туризм як дієвий засіб національно-патріотичного виховання.
12. Генеалогія, геортологія (еортологія), музеєзнавство, пам'яткознавство та їх роль в історичному краєзнавстві
13. Роль бібліотек у краєзнавчій роботі.

Завдання:

Підготувати реферати

1. Типи соціальної поведінки в різних регіонах України.
2. Історія владних інституцій Чернігово-Сіверщини.
3. Видатні князі Чернігово-Сіверщини
4. Чернігівські святи та видатні релігійні діячі
5. Видатні музиканти та співаки Чернігівщини
6. Видатні вчені Чернігівщини
7. Видатні літератори Чернігівщини
8. Видатні художники Чернігівщини
9. Видатні політики та громадські діячі Чернігівщини
10. Знамениті спортсмени Чернігівської області

Теми для дискусії:

1. Чи має місцева еліта право на елітарність
2. Краєзнавча робота місцевої інтелігенції: захоплення чи обов'язок

Рекомендована література:

[1-3- основна, 1,2, 14, 20 - додаткова]

Модульна контрольна робота №1 Теми 1-4.

**Змістовний модуль 2 Красназавчі дослідження Чернігова та Чернігівської області
Заняття 5-6**

Тема.

Питання для обговорення:

1. Давня історія території Чернігова.
2. Виникнення міста та походження його назви.
3. Основні історичні події домонгольської епохи
4. Причини занепаду Чернігово-Сіверської землі.
5. Міжусобні війни за владу та їх значення.
6. Татарське нашествя в історії Чернігова.
7. Чернігів за Литовської доби.
8. Магдебурзьке право та його роль у розвитку Чернігова.
9. Чернігів за польської доби. Боротьба за віру.
10. Козацька доба в Чернігові.
11. Побут чернігівців за Гетьманщини.
12. Чернігів – освітній, духовний та культурний центр доби Козаччини.
13. Чернігівські легенди доби Козаччини.
14. Чернігів – адміністративний центр намісництва та губернії.
15. Політичне, економічне, культурне та духовне життя чернігівців у кін. XVIII - XIX ст.
16. Чернігів під час I Світової війни.
17. Боротьба за незалежність.
18. Чернігів у складі Радянської України.
19. Чернігів під час II Світової війни.
20. Відновлення та нове архітектурне обличчя Чернігова.
21. Чернігів під час Відлиги, Застою та Перебудови.

Завдання:

Підготувати реферати на теми:

1. Видатні діячі козацької доби в Чернігові: М.Небаба, С.Пободайло, І.Мазепа, В.Дунін-Борковський, Я Лизогуб, П.Полуботок.
2. Шляхетські родини Чернігова
3. Побут чернігівців XIX ст.
4. Монастирі Чернігова.
5. Чудотворні чернігівські ікони.
6. Чернігівський колегіум.
7. Перейменовані вулиці Чернігова

Тема для дискусії:

Втрачені історичні шанси Чернігова

Рекомендована література:

[1-3 – основна, 2, 5, 11, 16, 17, 20 - додаткова]

Заняття 7-8

Тема. Красназавчий опис міст та сіл Чернігівської області

Завдання:

Підготувати краєзнавчий опис одного з історичних міст або районних центрів Чернігівської області (див. завдання для індивідуальної роботи) за такими розділами:

1. Загальні відомості
2. Походження назви
3. Історія населеного пункту
4. Сучасний стан розвитку населеного пункту
5. Історичні назви місцевостей та районів населеного пункту
6. Видатні особистості
7. Історико-архітектурні пам'ятки
8. Подійні ресурси
9. Музеї
10. Туристичні ресурси околиць населеного пункту

Інформаційні ресурси:

[1,2]

Модульна контрольна робота №2 Тем 5-6

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна робота студентів має творчо-пошуковий характер і має сприяти розвиткові у студента вміння критично мислити, оцінювати історичні події та їх наслідки для розвитку населеного пункту, визначати можливості для проведення туристичної та екскурсійної діяльності, застосовувати методи краєзнавчих досліджень, творчо опрацьовувати інформацію.

Результати індивідуальної роботи оформляються окремим звітом, який подається викладачеві для перевірки в установлений термін.

Теми індивідуальних робіт:

1. Краєзнавчий опис смт Батурин
2. Краєзнавчий опис м. Борзна
3. Краєзнавчий опис м.Ічня
4. Краєзнавчий опис смт Козелець
5. Краєзнавчий опис смт Короп
6. Краєзнавчий опис смт Любеч
7. Краєзнавчий опис м.Ніжин
8. Краєзнавчий опис м. Новгород-Сіверський
9. Краєзнавчий опис м.Остер
10. Краєзнавчий опис м.Прилуки
11. Краєзнавчий опис смт Седнів
12. Краєзнавчий опис смт Сосниця
13. Краєзнавчий опис смт Срібне
14. Краєзнавчий опис смт Березна
15. Краєзнавчий опис смт Ріпки
16. Краєзнавчий опис м. Городня
17. Краєзнавчий опис м. Сновськ
18. Краєзнавчий опис м.Семенівка
19. Краєзнавчий опис м.Мена
20. Краєзнавчий опис м.Бахмач
21. Краєзнавчий опис м.Корюківка
22. Краєзнавчий опис смт Талалаївка
23. Краєзнавчий опис смт Бобровиця
24. Краєзнавчий опис смт Варва
25. Краєзнавчий опис смт Куликівка
26. Краєзнавчий опис смт Носівка

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Змістовний модуль 1	Змістовний модуль 2	Іспит	Сума
30	30	40	100

Поточний контроль за модулями

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
Модуль 1. Теоретичні основи історичного краєзнавства	0... 30
1 Поточний контроль.	0... 10
2 Оцінка за практичні роботи	0... 10
3 Модульна робота	0... 10
Модуль 2. Історія рідного краю	0... 30
1 Поточний контроль.	0... 10
2 Оцінка за практичні роботи	0... 10
3 Модульна робота	0... 10
Підсумкова оцінка поточного контролю за семестр	0... 60
Іспит	0... 40

Питання до іспиту

1. Об'єкт і предмет історичного краєзнавства.
2. Історичне краєзнавство в системі національного краєзнавства.
3. Відмінність історико-краєзнавчих досліджень від загальноісторичних.
4. Зв'язок історичного краєзнавства зі спеціальними історичними дисциплінами.
5. Методи історичного краєзнавства.
6. Види краєзнавчих досліджень залежно від масштабу, їх характеристика.
7. Стихійно-описовий етап розвитку історичного краєзнавства.
8. Народне краєзнавство.
9. Найдавніші краєзнавчі дослідження України.
10. Україна у творах європейських мандрівників.
11. Краєзнавство у братських школах.
12. Зародження історичного краєзнавства.
13. Державна підтримка краєзнавчих досліджень у XVIII-XIX ст.
14. Краєзнавчі спілки та товариства XIX ст.: Кирило-Мефодіївське товариство, Одеське товариство історії та старовини, Тимчасовий комітет для дослідження старожитностей.
15. Становлення наукового історичного краєзнавства у XX ст..
16. Розвиток краєзнавства у довоєнні, воєнні та повоєнні часи.
17. Основні краєзнавчі роботи періоду становлення історичного краєзнавства.
18. Розвиток наукового історичного краєзнавства в незалежній Україні.
19. Праці з історичного краєзнавства Чернігова та Чернігівщини.
20. Археологічні джерела в історичному краєзнавстві.
21. Методи археологічних досліджень в історичному краєзнавстві.
22. Етнографічні джерела історичного краєзнавства.
23. Методи збирання і обробки етнографічних матеріалів.
24. Архітектурні джерела історичного краєзнавства.
25. Мистецькі твори як джерела краєзнавчої інформації: живопис та графіка, скульптура, ткацький промисел та вишивки, кераміка.
26. Усні та писемні джерела історичного краєзнавства
27. Усна народна творчість в історичному краєзнавстві.
28. Історія поселень, міграцій, історична демографія, соціальна історія краю як напрями краєзнавчих досліджень.
29. Місцеві еліти, їх вплив на життя громади.
30. Місто як етноісторична, соціально-економічна, архітектурна цілісність, носій певної історичної пам'яті та соціонормативної культури.
31. Церква як осередок громадсько-політичного, духовного та культурного життя населення краю. Міжконфесійні відносини.
32. Монастирі та їх роль в культурному та духовному житті регіону.
33. Географічні назви, їх походження та розвиток, відображення у них історії краю, його населення.
34. Краєзнавчий туризм як дієвий засіб національно-патріотичного виховання.
35. Генеалогія, геортологія (еортологія), музеєзнавство, пам'яткознавство та їх роль в історичному краєзнавстві
36. Роль бібліотек у краєзнавчій роботі.
37. Давня історія території Чернігова.
38. Виникнення Чернігова та походження його назви.
39. Основні історичні події домонгольської епохи
40. Міжусобні війни за владу та їх значення для розвитку Чернігова.
41. Татарське нашествя в історії Чернігова.
42. Чернігів за Литовської доби.
43. Магдебурзьке право та його роль у розвитку Чернігова.
44. Чернігів за польської доби. Боротьба за віру.

45. Козацька доба в Чернігові.
46. Побут чернігівців за Гетьманщини.
47. Чернігів – освітній, духовний та культурний центр доби Козаччини.
48. Політичне, економічне, культурне та духовне життя чернігівців у кін. XVIII - XIX ст.
49. Чернігів під час I Світової війни.
50. Чернігів у боротьбі за незалежність України на поч. XX ст.
51. Чернігів у складі Радянської України.
52. Чернігів під час II Світової війни.
53. Відновлення та нове архітектурне обличчя Чернігова.
54. Чернігів під час Відлиги, Застою та Перебудови.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

1. Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. – В 2-х ч. – Львів, ЛНУ, 2005
2. Жванко Л. М. КРАЄЗНАВСТВО: Конспект лекцій /Авт.: Жванко Л. М. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 163 с.
3. Близняк М. Історичне краєзнавство: навчальний посібник / М. Близняк. – Острогоз : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – 236 с.; іл

ДОДАТКОВА

1. •Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
2. Адруг А.К. Архітектура Чернігова другої половини XVII -початку XVIII століть. - Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2008 р. - 224 с
3. Бахрушин СВ. Задачи исторического изучения края // Краеведение. 1928. №3.
4. Бездрабко В. Методико-теоретичні проблеми на сторінках журналу "Краєзнавство" (1927-1930 рр.) // Краєзнавство. 1995. №1-4.
5. Бойко В., Казіміров Д., Леп'явко С. Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія / В. Бойко, Д. Казіміров, С. Леп'явко/ Сіверський центр післядипломної освіти, Сіверський інститут регіональних досліджень, Український інститут національної пам'яті. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. – 192 с.
6. Бокки Ф. Методы изучения истории городов // Новая и новейшая история. 1999. №1
7. Жупанський Я. Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. 1994. №2.
8. Історичне краєзнавство в Українській РСР. К., 1989.
9. Костиця М.Ю. Географічне краєзнавство в системі загального краєзнавства // Краєзнавство. 2001. № 1-4.
10. Культура і побут населення України. Вид 2. К., 1993.
11. Леп'явко В. Історія Чернігова. - К: Темпора, 2012 р.
12. Маринич О. Україна: історико-географічні краї // Краєзнавство. 1993. №1.
13. Мацюк О. Архівні документи з історичного краєзнавства // Історичне краєзнавство і національне виховання. Львів, 1994.
14. Павленко С.О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. – Чернігів: ПАТ «ПВК«Десна», 2013 р. – 600 с.
15. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу // Український історичний журнал. 1999. №3.
16. РуденокВ .Я . Чернигов:из века в век.- Чернигов: РИК"Деснянська правда",2007.-48с.
17. Сапон В. Вулиці старого Чернігова. - Чернігів: Деснянська правда, 2008 р. - 224 с
18. Середяк А. Краєзнавчі дослідження в Україні (історіографічний аспект) // Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 14. К., 2004.
19. Скрипник П. Горбик В. До питання про історичне районування України // Укр. іст. журн. 1995, № 2.
20. Терещенко О.А. Прогулянки з привидами: містичні легенди Чернігівщини. –Чернігів: Десна Поліграф, 2012. –56 с.
21. Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). К., 2000.
22. Троян С.С. Будз М.Д. Термінологічний словник із методики країнознавчих досліджень. Рівне, 2002.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Наукова бібліотека ЧНТУ (м. Чернігів, вул. Стрілецька,1)
2. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім.В.Г.Короленка (м.Чернігів, пр-т Миру, 41)

